

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RANTZAU-SAGN

AF

ALBERT FABRITIUS

Særtryk af Danske Studier 1937

KØBENHAVN

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI

1938

RANTZAU-SAGN

AF

ALBERT FABRITIUS

Faa af de danske og holstenske Adelsætter, som har skabt sig et Navn i vort Lands Historie, kan i Ælde og Anseelse maale sig med Rantzau'erne, hvis Indsats har sat sig varige Spor i Sønderjyllands og Holstens politiske, økonomiske og kulturelle Udvikling og langt ud over Hertugdømmernes Grænser. — Intet Under, at Sagn og Æventyr har dannet sig om Ætten, der tidligt i Folkemunde fik tillagt Prædikaten „de stolte Rantzau'er“.

Paa Breitenburg — Slægtens Hovedborg fra Feltherren Johan Rantzau's Dage — findes tre Genstande, som Sagnet tidligt har sat i Forbindelse med hinanden og med overnaturlige Magter, nemlig en *Ten* (Fig. 2), hvorpaa der staar: „H. Io. Rantzow Ritter“ — et Sværd, paa hvis Greb er anbragt to flade *Guldsild* (Fig. 3), som paa Halefinnen bærer henholdsvis Familien Rantzau's og Familien Walstorp's Vaaben, og paa Bugen følgende Inskription: „Anna Walstorp H. Ioh. Ranzow Frowe 1571“ — og endelig en lille cylinderformet Metaldaase, hvis Skruelaag bærer Walstorp-Vaabnet og Omskriften: „Anna Walstorp Anno 1571“ (Fig. 5). I Daasen opbevares 50 Stykker *Regnepen*ge (Jettons (Fig. 4 og 6)), der paa Aversen bærer Indskriften: „1571/ ANNA / WALSTORP / H. IOHAN RANZO / SZELIGEN / FROUWE / HAT“ — og paa Reversen: „1571 / HINRICH / VND PAWEL / HER J. SONS / DVSSE REC / KENS PEN / GEGEVEN“. Saavel Mønterne som Tenen er sandsynligvis af Prinsmetal, et rødgult Blandingsmetal, som bestaar af 1 Del Zink og 3 Dele Kobber. Sildene er utvivlsomt af Guld eller i hvert Fald kraftigt forgyldte.

Det hertil knyttede Sagn kendes i forskellige Versioner; saaledes findes i E. G. Happel: Gröste Denkwürdigkeiten der Welt oder so

genannte Relationes Curiosæ, I, Hamburg, 1683, Nr. 30, S. 236 (Trykfejl: 136) følgende Gengivelse:

I den ældgamle, fra et hertugeligt schlesisk Hus nedstammende Slægt von Rantzau skete det engang, at en Formoder om Natten, da hun laa ved sin Ægteherres Side, blev vækket af en lille Mand, som bar en Lygte; han opfordrede hende til at følge sig og bragte hende fra Slottet, hvis Døre og Porte aabnede sig, ind i et hult Bjerg til en lille Kvinde, som laa i Barnsnød. Da nu Fru von Rantzau paa hendes indstændige Bøn lagde Haanden paa hendes Hoved, blev hun straks rask. Derpaa skyndte hun, der var meget bange, sig tilbage og blev ogsaa straks ledsaget til sine egne af den nævnte lille Rejsefælle. Men ved Afskeden fik hun af denne lille Mand et anseligt Stykke Guld til Belønning, hvoraf hun paa hans Anvisning lod lave 50 Regnepenge, en Sild og to Tene til sine Døtre. Hun fik samtidig den Formaning, at hendes Efterkommere skulde gemme disse Ting godt, saafremt de ikke med Tiden fra at være velhavende vilde blive trængende Mennesker; derimod skulde deres Ære og gode Rygte daglig vokse, saalænge de ikke mistede nogen af disse Ting. Om de alle endnu findes hos denne fornemme Slægt, kan jeg ikke med Sikkerhed sige, dog forekommer det mig, at den, som har fortalt mig denne sælsomme Historie, tillige maatte have ladet mig vide, at enten Silden, eller een, om ikke flere, af de gyldne Regne-Penge var kommet bort fra disse Skatte.

En anden Version, som foreligger nedskrevet omkring 1700 har følgende Ordlyd:

Jomfru Dorothea Julie Andersens skriftlige Beretning, sendt til Fru Hovmesterinde Elisabeth Thiersen, om hvad der hændte paa Breitenburg med Hr. Johan Rantzau's Gemalinde, da hun blev hentet af en lille underjordisk Mand.

Velbaarne, kære Fru Hovmesterinde.

Jeg vil nu lade Dem vide, hvad jeg ved derom; den første Herre paa Breitenburg var Johan Rantzau, der var gift med Anna Walstorp. Til hende kom om Natten en lille Mand fra de Underjordiske og vækkede hende og bad, at hun vilde gaa med ham, der skulde ikke ske hende noget ondt, hans Kone laa i Barnsnød; om hun saa dog ikke vilde gaa med. Saa gik hun med ham ud af Sovekammeret og fra Forstuen, der hvor Nedgangen til Kælderen er, hvor Hovmesterinden

gemmer sit Kød, ned ad en Trappe og kom til denne lille Mands Kone. Saasart denne var forløst, gav han hende Guld oppe paa Slottet og sagde, at hun deraf skulde lade lave 3 Ting, for det første Penge, for det andet en Ten, for det tredie en Sild. Hvor Pengene forblev samlede, der skulde der aldrig mangle Penge, men altid være Penge; den anden, som fik Tenen, skulde have god Lykke i Krig, og den tredie, hos hvem Silden forblev, skulde aldrig lide Mangel paa Brød. Nu har Hr. Johannes' Søn Hr. Henrik som den første Arving faaet Pengene. Men om der har været flere Sønner eller Døtre, derom har jeg intet hørt. Fra Johan Rantzau, som fra hans Søn Henrik, var den anden mandlige Arving jo Hr. Gert Rantzau; om Pengene er blevet hos ham, det ved jeg ikke. Den tredie Arving er Hr. Greve Christian Rantzau, som, efter hvad der siges, havde Pengene, ligesom Tenen og Silden skal have været hos hans Søstre; thi den ene Søster fik Frantz Rantzau, der havde et saadant Held i Krigen hos Kongen af Frankrig, hvor han adskillige Gange leverede et Slag og altid sejrede. Hans Gemalinde, som var Grev Christians Søster, har jeg endnu set hos min højsalige Grevinde paa Drage. Hvem der har faaet Silden, ved jeg ikke, det skal være en af Søstrene. Saa meget ved jeg derom, og min højsalige Grevinde har selv fortalt om den lille Mand fra de Underjordiske, og dengang kunde jeg endnu høre, og har Gud være lovet endnu saa god en Hukommelse, at jeg endnu kan erindre alt, bare jeg ogsaa kunde høre godt. Hvad skal jeg gøre, det er for mine Synders Skyld, at jeg er straffet saaledes. Nu, kæreste Fru Hovmesterinde, hilser jeg Dem tusinde Gange, og dør som Deres trofaste Tjenerinde

D. J. Andersen¹.

¹ Jungfer Dorotheæ Julæ Andersen Bericht von denen, was sich zu Breitenburg mit H. Johann Rantzow Gemahlin, da selbige von einem unterirdischen Mänchen ist abgeholet worden, begeben, an die Frau Hofmeisterin Elisabeth Thiersen schriftlich gesand:

Huolg(eborne) wehrte Frau Hofmeisterin.

Ich will Sie nun zu wissen thun, waß ich davon weiß, der erste Herr auf Breitenburg ist Johann Rantzow gewesen, so zur Liebste gehabt Anna Walstorpen. Zu derselben ist in der Nacht ein unter der Erden, ein kleines Mänchen gekommen, und hat sie aufgeweckt vnd gebeten, daß sie mit ihm gehen wolte, ihr solte kein Leid wiederfahren, seine Frau die läge in Kindes Nöthen, also wolte sie doch mitgehen. Also ist sie auß der Schlafkammer mit ihm gegangen von der Haus Dele, da der Keller angehet, da die Hufmeisterin ihr Fleisch innen hat, eine Treppe hinunter und zu diesen kleinen Mann seinen Frau gekommen. So bald sie entbunden,

Denne Version findes indført paa nogle hvide Blade i et Eksemplar af Lindeberg: Hypotyposis Arcium, trykt 1591 i Hamburg, som nu findes som Katalognr. 145 i Breitenburgs Biblioteks Ranzoviana-Afdeling. Ved Hjælp af Breve i Arkivet paa Breitenburg kan det fastslaas, at Indførslen er foretaget af Nicolaj Christian Bilenberg, som i hvert Fald i 1726 var Sekretær paa Breitenburg. Om Jomfru Dorothea Julie Andersen, hvis Brev udgør Forlægget for Bilenbergs Beretning, vides intet andet, end hvad der kan læses ud af Teksten, men det fremgaar heraf, at hun har kendt Marskal Josias Rantzau's Enke Hedevig Margrethe Elisabeth Rantzau (f. omkr. 1627), der døde 1706, idet det er klart, at hendes Udtalelser om Frantz Rantzau, der tjente den franske Konge, beror paa en Forveksling med Josias Rantzau — en Erindringsforskydning, som er saa meget mere forstaaelig, som en anden Søster til Greve Christian Rantzau, Anna Christine Rantzau (omkr. 1618—80) var gift med Frantz Rantzau til Salzau. Da Fortællerinden yderligere hævder at have set Marskallens Enke „bey meiner gottseeligen Gräfin“ paa Drage, er det klart, at hun har været i Tjeneste hos Greve Ditlev Rantzau til Rantzau og Løvenholm's første Hustru Catharine Hedevig Brockdorff eller hos den anden Hustru Dorothea

hat er ihr in dem Schloß Goldt gegeben und gesaget, da solte sie von machen lassen dreyerling, erstlich Pfeninge, zum andern ein Spill, zum dritten ein Heringe. Wo die Pfening bleiben zusammen, da solten kein Geldt gebrechen, sondern immer Geldt sein; daß andern, die das Spill wieder bekäme, solte guth Glück im Kriege haben, und das dritte, wo der Hering bliebe, die sollen nimmer Mangel an Brodt haben. Nun hat der Herr Johannes sein Sohn Herr Hinrich als der erste Erbe die Pfening behalten. Ob aber mehr Söhne oder Töchter gewesen, da habe ich nichtens von gehöret. Von Johann Rantzow alß von seinem Sohne Hinrich dem andern männlichen Erbe ist ja Herr Gerhardt Rantzow, da die Pfening bey geblieben, daß weiß ich nicht. Der dritte Erbe ist der Herr Graff Christian Rantzow, da die Pfening bey geblieben, davon ginge die Rede, alß wann von dero Schwestern die Spill und der Hering geblieben wäre. Weilen die eine Schwester den Franß Rantzow bekommen, der solchen grosses Glück im Kriege gehabt bey dem Könige in Frankreich, da er etliche Mahl eine Schlacht gelieffert und alle Zeit geseiget. Seine Gemahlin, die Graf Christian seinen Schwester ist, habe ich noch bey meiner gottseeligen Gräfin gesehen auff Drage. Wer den Hering bekommen, weiß ich nicht, von denen Schwestern soll es eine seyn. So viel weiß ich davon, und hat meine gottseelige Gräfin von dem Mänchen unter der Erden selber erzehlet, und da könte ich noch hören, und habe, Gott sey Danck, davon ein solch starckes Gedächtnis noch, daß ich mich noch alles erinnern kan, könte ich auch so wohl hören. Was soll ich thun, es ist meiner Sünden Schuld, daß ich so gestraffet bin. Nun liebste Frau Hoffmeisterin, ich grüsse Sie tausend Mahlen und sterbe ihre getreueste Dienerin

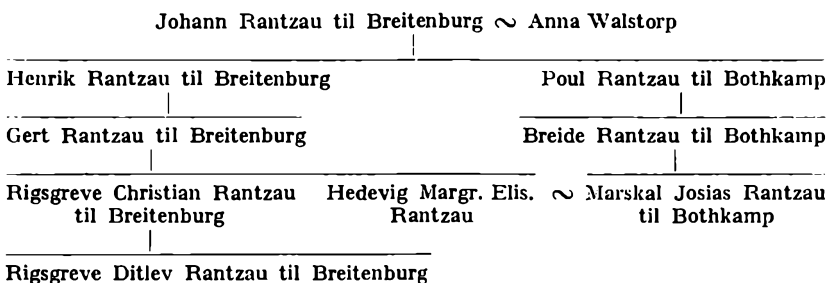
D. J. Andersen.

(Margrethe) Benedicte Ahlefeldt (1664—96), og hendes Nedskrivning af Sagnet har derfor tidligst fundet Sted 1696 (resp. 1689).

Sagnet kan saaledes ikke i denne Skikkelse bringes nærmere end til ca. 100 Aar efter, at de berettede Begivenheder skulde have fundet Sted, dog at det for den Dels Vedkommende, som angaar Marskal Josias Rantzau's Krigslykke, vel er noget nærmere i Tid; Marskallen døde 1650.

Til den sidst omtalte Version bemærker Grevinde Emma Rantzau, Breitenburg, i et Brev til Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten, Langesø (1936): „Ved den skrevne Version af Breitenburg-Sagnet maa man tilføje, at Jomfru Dorothea Julie Andersen jo har forvekslet Tenen og Silden, thi det har altid mundtligt heddet, at den, som havde Silden „skulde have god Lykke i Krigen“, og hvor Tenen „forblev (i Ære), der skulde ikke være Mangel paa Brød“.

Om Genstandenes Gang beretter Fortællerinden vel i Hovedsagen rigtigt, bortset fra Forvekslingen af Frantz og Josias Rantzau, og fra at det er uvist, om Josias Rantzau har faaet Sværdet gennem sin Hustru eller direkte gennem sin Fader og Bedstefader. Følgende Oversigt vil vise Udviklingen:

Foruden i Jomfru Andersens Version har Sagnet — som det fremgaar af Grevinde Emma Rantzau's foranførte Meddelelse — ogsaa været bevaret mundtligt paa Breitenburg. Naturligvis adskiller denne mundtlige Version sig ikke paa væsentlige Punkter fra den nedskrevne, idet der blot er taget Hensyn til de nævnte aabenbare Forvekslinger. Fortællingen om, at Josias Rantzau kastede Sværdet i Rhinen (eller Seinen), da han blev drillet med, at det var for-

¹ Grevinde Emma Rantzau, Breitenburg, til Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten, Langesø, 30. November 1936.

hekset, hvad der nærmere skal omtales nedenfor, kendes ogsaa paa Breitenburg, hvor man dog naturligvis benægter dens Rigtighed med Støtte i, at Sværdet endnu findes der.

I Hofmans Historiske Efterretninger om velfortiente Adelsmænd (Kbh. 1777)¹ berettes Sagnet i nogenlunde samme Skikkelse som ovenfor, blot at den Gave, som Anna Walstorp fik af Bjergmanden var „noget Guld, som saae ud som Spaaner“, om hvilket han sagde, „at det skulde skaffe hendes Stamme Ære“. Han beretter kort, at hun lod lave tre Ting af dette Guld, hvoriblandt en Sild, som Josias Rantzau lod gøre til et Kaardehæfte, og hertil føjer Hofman yderligere den Oplysning, at han „bar den saalænge som han levede, og dette paastaaede Lettroende at have hiulpet meget til hans Tapperhed.“

I Brødrene Grimms Samling „Deutsche Sagen“, hvis første Udgave kom 1816, og derfra i Karl Müllenhoffs Bog: „Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg“, fortælles tre Versioner af Sagnet. Den første af disse er en ordret Gengivelse af den hos Happel forekommende Fortælling, hvoraf dog Ordene: „Om de alle endnu findes hos denne fornemme Slægt, kan jeg ikke med Sikkerhed sige, dog“ er udeladt. Efter Oplysninger i Müllenhoffs Udgave stemmer denne Version hos Brødrene Grimm overens med „Siegfried in Medulla, p. 481“. Siegfrieds Bog har ikke været tilgængelig.

I den anden Version, som findes hos Brødrene Grimm, og som derfra er gaaet over i Müllenhoffs Bog, berettes Sagnet uden Angivelse af Anna Walstorps Navn; der tales blot i Almindelighed om en nygift Grevinde, som vækkes af Søvn ved sin Mands Side af „ein wunderbar schönes Fräuchen, nur ellenbogengroß“, som fører hende til et af Guld og Ædelsten funklende Gemak under Jorden, hvor mange smaa Mænd og Kvinder er samlede. Her modtages hun af Kongen, som fører hende til Dronningens Barselseng. Da Fødselen er overstaaet, bliver Grevinden beværtet paa det bedste, men rører dog intet. Hofdamen fører hende saa tilbage og giver hende tre Spaaner at lægge under sin Hovedpude, hvor de i Nattens Løb vil blive forvandlet til Guld, og heraf skal hun lade lave en Sild, Regnepenge og en Ten. Det forbydes hende at omtale Sagen, endog for sin Mand, og det forudsiges, at de vil faa tre Børn, „som vil blive de tre Grene af et Hus. Den som faar Silden vil faa megen Lykke i Krigen, for sig og sine Efterkommere, den,

¹ Bd. I, S. 115.

som faar Pengene, vil med sine Børn beklæde høje Statsembeder, og den, der faar Tenen, vil blive velsignet med talrige Efterkommere.“

Da Grevinden vaagnede, fortalte hun sin Mand det, idet hun dog fremstillede det som en Drøm. Greven spottede herover, men da de under hendes Hovedpude fandt Guldet, anvendte de det paa den befalede Maade; Spaadommen gik i Opfyldelse, og Familien opbevarer endnu Skattene.

Denne Version har Brødrene Grimm hentet fra L'Amant oisif, Bruxelles 1711 — et Værk, som heller ikke har staaet til Raadighed. Her skal Sagnet være henført til en Grevinde de Falinsperk.

Brødrene Grimms tredie Version er blot en Variation af den foregaaende; derimod anfører Müllenhoff en ny Beretning, som skal gives her, da hans Kilde angives at være et Medlem af Familien Rantzau:

En godgørende Grevinde paa Breitenburg, som ofte selv gik rundt med Husmidler til de syge, var en Aften, da det var et skrækkeligt Vejr, anmodet om at komme til en gammel, syg Kone, som boede i den anden Ende af Landsbyen. Hun var ogsaa parat, men hendes Mand forbød hende at gaa. Da hun nu sad alene i Tusmørket, hørte hun Støj, og Husnissen stod foran hende med Urter og Drikke; disse bød han hende tage og bære hen til den syge, og saaledes hellere følge sit Hjertes end sin Ægteherres Bud. Grevinden fulgte Nissens Befaling, og den syge kom sig synligt ved hendes Pleje og Drikkene. Da Grevinden nu den næste Aften igen sad alene i Tusmørket, saa hun Nissen staa ved Kaminen og skovle Kul. Da Ilden blussede i Vejret, kastede han en Skovlfuld Høvlspaner derind, og sagde til Grevinden: Naar Ilden er brændt ud, saa søg i Asken. Det, som du finder der, skal du omhyggeligt bevare. Saalænge de Ting er i din Slægt, vil Lykken være Greverne Rantzau tro. Da Gløderne slukkedes, saa Grevinden efter og fandt en gylden Ten, et gyldent Bæger og en tredie Ting. Denne sidste er kommet til en yngre Gren, som har mistet den og nu er uden Godser. Men Tenen opbevares endnu paa Breitenburg og Bægeret paa Rastorf.

Hertil følger Müllenhoff den Oplysning, at det i Majors Collect. Mss. Fol. 17 B. meddeles: Paa Breitenburg opbevares 50 gyldne Penninge i en lille Sølvdaase med Johan Rantzau's og Fru Anna Walstorps Vaaben paa. Skriften paa disse Penge er graveret og fyldt ud med sort. Endvidere oplyser han, at en „Grev Rantzau i Eutin nu har alle

tre Ting i sin Besiddelse paa nær en gylden Mønt, som findes i et Kabinet i Frankrig¹.

I J. M. Thieles Samling: Danmarks Folkesagn² fortælles et lignende Sagn om en Grevinde paa Breitenburg; Gaverne, som hun fik til Belønning for sin Hjælp, angives her at have været en Guldrok til hendes Datter og en Guldsabel til hendes Søn. Thiele har nedskrevet dette efter en mundtlig Tradition, men oplyser desværre ikke, hvem der har fortalt ham det. Han fortæller endvidere, at Sagnet er optegnet i „Miscell. Rostg. Mss. 4to No. 25“, hvor Gaverne angives som en Dug, en Ten og noget Guld, hvoraf der siden blev gjort en Kæde og møntet Guld. I Manuskriptet gøres den interessante Tilføjelse: „Velb. Fru Sophia Rantzow til Søholm fortæller dette om sin Faders Faders, Hr. Hendrik Rantzows Frue.“³

Fru Sophie Rantzau (1591—1675), der ejede Søholm indtil 1651, og som var gift med Mogens Gyldenstjerne til Findstrup, var Datter af Frantz Rantzau til Rantzau og Schöneweide (1555—1612), den ældste af Henrik Rantzau's og Christine von Halle's Børn. Sandsynligheden for, at selve Fortællingen om den natlige Fødselshjælp og de Underjordiskes Velsignelse over Slægten Rantzau kan føres tilbage til Henrik Rantzau, kan da ikke afvises. Henrik Rantzau døde 1598, da hans Sønnedatter Sophie var syv Aar, Fru Christine først 1603, da Sophie Rantzau var 12 Aar gammel. — Da Gaverne her siges at have været en Dug, en Ten og Guld, er det ikke rimeligt, at Sagnet fra første Færd har været knyttet til alle de tre Genstande, om hvilke det senere fortælles; Bevidstheden om disse Kuriositeters Tilstedeværelse paa Breitenburg maa i Løbet af det 17. Aarhundrede have knyttet Sagnet til dem.

Frederik Barfod, som har skrevet Biografier af flere af Rantzau-Ættens Stormænd, og som vides at have staaet i personlig Kontakt

¹ Jacob u. Wilhelm Grimm: Deutsche Sagen, 1. Udg. Bd. I, 1816, Nr. 41, S. 51—54; 3. Udg. ved Herm. Grimm, 1891, Nr. 41, S. 26—28. Karl Müllenhoff: Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, 1845, S. 327—30, Nr. 443; 3. Udg. ved Otto Mensing, 1921, S. 345—48, Nr. 512. ² Bd. I, 1843, S. 134. ³ Ved Arkivar, Mag. Hans Ellekilde's elskværdige Bistand er det paagældende Haandskrift identificeret som Rostg. 21, 4°; det har i Thiele's Tid været Nr. 55, saaledes at Angivelsen Nr. 25 er en Trykfejl, som er gentaget fra 1. Udgaven. Den paagældende Notits — der staar uden Forbindelse med de øvrige Notater — findes S. 229 og angives at stamme fra Jfr. Anne Gjøs Slægtbog, Anne Gjøs levede 1609—81, var altsaa samtidig med Sophie Rantzau og har vel faaet Meddelelsen direkte fra hende.

med Statsminister, Greve Conrad Rantzau til Breitenburg i Aarene før og efter 1840, kender ogsaa Sagnet, som han — ligesom Jomfru Andersen og Hofman — knytter til Anna Walstorps Navn. Han fortæller, at hun en Nat laa i fromme Bønner for sin Mand, hvem „Krigen havde bortrevet fra hendes Side“, da en Pusling kom og bad hende bistaa hans Kone. Fru Anne tilberedte en Drik, som styrkede den lidende, og da hun afslog enhver Form for Belønning i Guld eller Kostbarheder, forærede Puslingen hende nogle Savspaner, der blev forvandlet til Guld, og hvoraf hun lod lave Mønterne, Tenen og Silden. Barfods Version findes afskrevet i et Haandskrift: „Historiske og biografiske Efterretninger om den rantzauske Familie, samlede af P. S. P.“, Frederikslund, Juni 1856, hvori der desuden gives Oplysning om Thieles og Rostgaards Versioner. Dette Haandskrift danner utvivlsomt Grundlaget for den nu paa Krengerup levende mundtlige Fortælling, ifølge hvilken der dog af Spaanerne blev lavet et Kaardehæfte, formet i Billedet af en Sild, en Guldten, der opbevares paa Breitenburg, og en Guldthepotte (Fig. 7), som tidligere fandtes paa Rosenvold, men nu opbevares paa Krengerup.

Den mundtlige Krengerup-Version — som velvilligst er meddelt af Lehns greve Christian Rantzau — stammer fra dennes Bedstefader Greve Carl Frederik Rantzau (1818—97).

Om Guldthepotten, der, ligesom et vistnok ikke oprindelig med denne sammenhørende Fad, er af orientalsk Arbejde, oplyser Lehns greve Rantzau, at hans Oldemoder, Grevinde Beate Antoinette Augusta Rantzau, født Berregaard, skænkede den som Fadder gave, da Grevinde Caroline Rantzau, født Worsaae (1843) ventede sit første Barn, den senere Lehns grevinde Antoinette Beate Auguste Bille Brahe Selby, født Comtesse Rantzau. Lehns greve Bille Brahe Selby gjorde, da han ægtede Comtessen, Fordring paa Thepotten, men blev affundet med et andet Klenodie, for ikke at handle imod den Tradition, der sagde, at Slægten Rantzau's Trivsel var afhængig af, at Thepotten forblev i dens Eje. „Den Rantzau'ske Gren paa Rosenvold“ — skriver Lehns greven — „uddøde i 3die Generation derefter med Greve Kaj Rantzau, f. 1870, † 1906“.

I det omtalte Manuskript — der som nævnt er skrevet paa Frederikslund (Krengerup) i 1856 — er Sagnet, som det vil ses, ikke knyttet til Thepotten. Under Manuskriptets Omtale af Rosenvold fortælles, at her opbevares et Guld-Naalehuus, hvis Støv havde helbredende Kraft,

og som derfor ogsaa bar Spor af at være skrabet, og derefter staar der: „Et andet gammelt Familiestykke, der ligeledes nu opbevares paa Frederikslund, er en meget kunstig forarbejdet, massiv Guldthepotte¹.“

Endelig skal omtales en digterisk Bearbejdelse af Sagnet, som findes optaget i Schleswig-Holsteinische Provinzial-Berichte 1820 under Titlen Frau Hedwig und der Zwerg. Vaterländische Romanze aus den Zeiten der Kreuzzüge. Digtet, der henlægger Begivenhederne til et romantisk Natursceneri — Breitenburg ved Störfloden — fortæller om Fru Hedwig, der ligger til Sengs efter at have bragt en Søn til Verden, medens hendes Herre kæmper mod Saracenerne i det hellige Land. Hun bliver vækket af en Tudse, som ved Aftenstide kommer til hende, og som hun taler venligt til og giver noget at æde. 3 Aftener i Træk gentager dette sig, men derefter bliver Tudsens borte, og først den tredie Aften efter kommer en Dværg, som aabenbarer hende, at det er ham, der har været hos hende i Tudsens Skikkelse for at prøve hende. Han har fattet Tillid til hende og beder hende nu hjælpe hans Kone, som ligger i Barnsnød. Fru Hedwig følger ham, og da hendes Gerning er fuldført, beder hun om at blive ført tilbage til Jorden. Hertil svarer Dværgen:

Eh' Du gehst, du holde Freje
Nimm von mir der Dinge dreie
Diesen Haspel, Ring und Schwerdt,
Alle drei von Gold dem feinsten,
Im Zusammenhang dem Reinsten
Haben sie den höchsten Werth.

Hun fortjener denne Gave — fortsætter han — fordi hun har hjulpet ham i hans Nød, og fordi han kunde have Tillid til hende —

Drum nimm den Ring, den Schmuck der Treue,
Des Haspels stets der Fleiß sich freue,
Des Schwerdts des edeln Mannes Muth.
Nie von deinem Stamm abhändig
Sichern sie ihm für beständig
Ehre, Macht und zeitlich Gut.

Jedes kann zum Glücke führen,
Doch vereinzelt oft verlieren
Sie den innern hohen Werth.
Trübsal kann der Treue schaden,
Häuslichkeit in Tränen baden,
Und der Raubsucht dient das Schwerdt.

¹ Det paagældende Manuskript findes paa Krengerup og er velvilligst stillet til Disposition af Lehnsgreve Christian Rantzau.

Doch wenn immer bei den deinen
 Alle drei sich treulich einen
 Fest durch Liebe, Fleiß und Muth,
 Wird kein Haus von Glück und Ehre
 Sein, das zu vergleichen wäre
 Deines Stammes Heldenblut.

Da^f Korsridderen vender tilbage fra det hellige Land, giver Fru Hedwig ham alle tre Dele, de gemmer dem og indser deres Værd, og derfor hedder det saa til Slut —

Tugend, Schönheit, Fleiß und Treue
 Zieren jetzt noch jede neue
 Tochter aus Frau Hed'wigs Stamm,
 Jeder Sohn aus dem Geschlechte
 Råth das Gute, thut das Rechte
 Wie ein wackrer Biedermann.

Es blieb der Ring ein Schmuck der Treue,
 Der Haspel schuf der Güter Reihe,
 Für Macht und Ehre stritt das Schwerdt.
 Macht und Glück nun nimmer weichen,
 Und es bleibt in allen Reichen
 Hed'wigs Stamm stets hochgeehrt.

Digtet er signeret Müller, og skyldes utvivlsomt Johann Gottwerth Müller (1743—1828), kendt under Navnet Müller von Itzehoe — den „ædle Müller“, paa hvis — endnu bevarede — Grav paa Kirkegaarden i Münsterdorf tæt ved Breitenburg, H. C. Andersen dvælede.

H. C. Andersen — blandt hvis Beskyttere Grev Conrad Rantzau var — har i „En Digters Bazar“ skildret et af sine Besøg paa Breitenburg. Han fortæller ikke Sagnet, men omtaler kun det Bæger, som en Rantzau til Breitenburg har faaet forærende af en Nisse, og som „gjemmes endnu i det udskaarne gamle Egeskab i Riddersalen over Kapellet, jeg har selv set det“. I en Note føjer han til, at Slægten ogsaa fik en Guldrok, og at Sagnet herom er behandlet digterisk paa Tysk af Lobedanz og paa Dansk af H. P. Holst.

Lobedanz er den 1809 fødte Karl Friedrich Theodor Lobedanz, der en Tid var Privatsekretær hos Grev Conrad Rantzau, før han blev Advokat og senere Notar i Itzehoe, hvor han døde 1889; han har skrevet forskellige Lejlighedsdigte og udgivet to Digtsamlinger: „Gedichte“, 1830 og „Die Patrioten“, 1837¹. I „Gedichte“,

¹ Alberti, Schriftsteller-Lexicon, I, 526.

1830, findes et Digt „Das Geschenck der Gnomen. Familiensage“, hvori Sagnet behandles, knyttet til Anna Walstorps Navn. Lobedanz har utvivlsomt fra Müllers Digt optaget Beretningen om, at den Underjordiske først prøvede Anna Walstorp i en Tudses Skikkelse, men hvad Gaverne angaar, holdt han sig til de — paa det Tidspunkt, da han skrev Digtet, altsaa senest 1830 — paa Breitenburg liggende Genstande. Han beretter, hvorledes Anna Walstorp vil afslaa Gnomens Gaver — men

Eh sie noch die Lippen reget,
Reicht's ihr eine Spindel dar,
fünffzig Münzen schön geprägt
und ein goldig Fischleinpaar.

— — —

Bleiben diese Schätze immer
Deiner Enkel Heiligthum,
Wird der RANTZAU Tugend nimmer
Wanken, noch ihr alter Ruhm.

Und die Gaben wahr noch heute
Herrn Johannes Rantzau's Haus
Und die Tugend hat noch heute
Ihren Sitz in diesem Haus.

H. P. Holst har gjort Sagnet til Genstand for en kort digterisk Behandling i sit Digt „Gaverne“, der blev trykt 1840 i „Digte. 1. Samling“. Det er utvivlsomt at opfatte som hans Tak for den Venlighed, ogsaa han havde mødt paa Breitenburg, og slutter saaledes:

Stolte Slægt, som tidt for Landet blødte,
Rigets Støtte og dets Fjenders Skræk,
Eders Ætling mig i Livet mødte,
Til jert Billed laante han mig Træk.

De underjordiskes Gaver var efter Holst en Guldrok og en Skat af præget Guld. Mærkeligt er det, at Holst kun nævner dette, han har ligesom H. C. Andersen, der foruden Guldrokken nævner det Bæger, som blev ham forevist paa Breitenburg, faaet Sagnet fortalt af Conrad Rantzau, fra hvem ogsaa Fr. Barfod og Lobedanz har deres Viden. Om det Bæger, som H. C. Andersen omtaler, kan intet oplyses; i vore Dage kender man paa Breitenburg ikke andre Bægre end det nedenfor omtalte Rastorf-Bæger, som imidlertid ikke kan have været paa Breitenburg i 1830'erne.

Som det vil ses, er der nogen Variation i disse Fortællinger, Træk forskellige Steder fra er indgaaet i de forskellige Versioner — fabula fabulam parat. At det drejer sig om Vandresagn er sikkert nok; som nævnt er den ene af Brødrene Grimms Versioner ikke navnefæstet, medens den i *L'Amant oisif* er henført til en Grevinde de Falinsperk; lignende Sagn findes i Büschings: *Wöchentliche Nachrichten für Freunde der Geschichte, Kunst und Gelahrtheit des Mittelalters*, I, Breslau, 1821, og allerede Hamelmann fortæller (1599) i *Oldenburgisch Chronicon* et Sagn om et natligt Besøg hos en Grevinde von Alvensleben, der af de Underjordiske fik en lykkebringende Ring, ligesom han om Greven af Hoya, der laante de Underjordiske sit Køkken og sin Sal at feste i, beretter, at han til Gengæld fik forskellige Gaver, bl. a. et Sværd og en Ring; disse Fortællinger er herfra gaaet over i Johannes Prætorius: *Anthropodemus Plutonicus, Das ist Eine neue Welt Beschreibung*, trykt i Magdeburg 1666, og i Tentzel: *Monatliche Unterredungen*, 1689. Nævnes kan det ogsaa, at Evald Tang Kristensen (i *Danske Sagn* I 1902, S. 344—49) har optegnet adskillige jyske Folkesagn med de samme Træk med Høvlspaner som Belønning for Barselhjælp til de Underjordiske.

I den ældste Tradition — den i Rostgaard-Manuskriptet bevarede — der som nævnt stammer fra Fru Sophie Rantzau paa Søholm, og som formentlig kan ledes tilbage til hendes Bedsteforældres Hjem paa Breitenburg, hedder det sig, at Gaverne var en Dug, en Ten og noget Guld, hvoraf der blev lavet en Kæde og nogle Mønter. I Happels Version er det 50 Mønter, en Sild og to Tene, og i Jomfru Dorothea Julie Andersens Gengivelse et ubestemt Antal Mønter, en Ten og en Sild. Begge disse Versioner, der dog er meget nær ved de faktisk foreliggende Genstande, skulde saaledes synes opstaaet ud fra Kendskabet til dem, men en saadan Antagelse medfører, at den af Brødrene Grimm fra *L'Amant oisif* hentede Fortælling, der ogsaa anfører en Sild, Regnepenge og en Ten, men som ikke er knyttet til Rantzau-Ætten, skulde være afhængig heraf. Om dette er muligt, eller om Happel og den mundtlige Tradition, som Jomfru Andersen er Bærer af, snarere er at aflede fra en med *L'Amant oisif* fælles Kilde, der ikke oprindeligt har fæstet Sagnet til Breitenburg og Slægten Rantzau — om med andre Ord, Sagnet i denne Skikkelse er opstaaet paa Grundlag af de foreliggende Genstande, eller om maaske disse er fremstillet i Henhold til et allerede da foreliggende Sagn, er nærværende Medde-

ler ikke kompetent til at skønne over. Dog skal her peges paa — som allerede anført — at netop Sophie Rantzau's Angivelse af Gaverne kunde tyde paa, at Sagnet først senere er knyttet til de tre Ting, som laa og endnu ligger paa Breitenburg.

Genstandenes Indskrifter viser, at Regnepengene og Sildene er lavet 1571, Tenen er muligvis ældre, da den kun bærer den 1565 afdøde Johann Rantzau's Navn, men det er dog næppe udelukket, at den alligevel er lavet samtidig med de andre Genstande paa Anna Walstorps Foranledning.

Er dette Tilfældet, forekommer den Tanke nær, at Anna Walstorp har foræret sine tre dalevende Børn, Sønnerne Heinrich og Poul Rantzau og Datteren Salome, gift med Ditlev Brockdorff til Vindeby, de tre Ting; den symbolske Betydning af Tenen og Regnepengene ligger lige for, Guldsildene er utvivlsomt at opfatte som Kristussymboler (Ichtys), saaledes som allerede Kuno Rantzau i „Bericht die Grafschaft Rantzau etc. betreffend“, 1840, formodede.

Variationen i Beretningerne om Genstandene er iøvrigt af underordnet Betydning. I Thieles Version er Tenen blevet til en Rok og Sildene til en Guldsabel, Hofman nævner kun Silden, og Krengerup-Versionen ombytter i sen Tid Regnepengene med Guldhjerten; at Müller fra Itzehoe i Stedet for Pengene nævner en Ring ved Siden af Sværdet og Tenen er formentlig kun en *licentia poetica*, han skulde bruge Symbolerne paa trofast Kærlighed, Flid og Heltemod.

Mere Betydning har det, at Müllenhoff efter mundtlig Beretning fra Familien nævner en Ten og et Bæger som de Genstande, de Underjordiske har skænket Slægten, foruden den tredje Ting, som ikke nævnes, ligesom en Tilføjelse til Grimms anden Version — ligeledes efter mundtlig Beretning — nævner en Ten, et Sværd og et Bæger.

Dette viser nemlig, at Sagnet om *Rastorf-Bægeret* her er blandet sammen med Breitenburg-Sagnet. Müllenhoffs Version nævner, som det ses ovenfor, udtrykkelig, at Tenen findes paa Breitenburg, Bægeret paa Rastorf.

Om dette sidste har Grevinde Emma Rantzau — der er Datter af Greve Christian Rantzau til Rastorf og gift med den nuværende Besidder af Breitenburg, Greve Hans Caspar Rantzau, — meddelt følgende:

Sagnet om det gyldne Bæger paa Rastorf af Breitenburger
Dværg- eller Brønd-Guldet.

Paa Rastorf opbevares et gyldent Bæger. Herom gaar Sagnet:

Anna Walstorp, som ogsaa er Formoder til Rastorfer-Rantzau'erne, sad som Godsfrue paa Breitenburg. Her blev hun en Nat vækket af en lille Mand (En Dværg), som bad hende gaa med ham, hans Kone laa i Barnsnød. Og saa førte han hende ned i eller ned under Brønden paa Breitenburg. Til Slut gav han hende Guld, hvoraf hun lod lave forskellige Sager, som nu er andetsteds. Til Rastorf kom ved Henrik Rantzau's Datters Giftermaal Bægeret af „Dværg-Guldet fra Brønden paa Breitenburg“. Drikken af Bægeret skal bringe den førstefødte Søn Lykke, og det var Skik, at Fruen paa Rastorf efter Fødselen af sin første Søn, som første Drik drak en Slurk varmt Øl af dette Bæger. Dette er altid sket. Senere blev Oppendorf og Rastorf delt, Bægeret forblev Fællesbesiddelse, dvs. det skulde i hver Generation være der, hvor det først blev brugt, altsaa hvor der først blev født en Søn. — Hertil føjer Grevinden følgende: Saaledes er det endnu paa Rastorf, fordi min Fader er ældre end sin Fætter Heinrich Rantzau-Oppendorf, som var den sidste Besidder af Oppendorf¹.

Den ovenfor omtalte Tilføjelse til Grimms anden Version lyder som følger: Efter mundtlig Fortælling fik Grevinden en Skovfuld Høvlspaaner, som hun kastede i Kaminen. Om Morgen, da det hele forekom hende som en Drøm, saa hun efter i Kaminen og saa, at det var lutter Guld. I den følgende Nat kom den lille Jomfru igen og sagde til hende, at hun skulde lade tre Ting lave af Guldet: en Ten, et Bæger og et Sværd. Naar Sværdet blev sort, saa var en af Familien død ved et Sværd, og naar det ganske forsvandt, saa var han myrdet af sin Broder. Grevinden lod de tre Ting lave. I Tidens Løb blev Sværdet engang sort og forsvandt derpaa helt; en Grev Rantzau var blevet myrdet, og, som det senere blev oplyst, af sin Broder, som ikke havde kendt ham.

Tilføjelsen er ganske overordentlig interessant, fordi den berører de ulykkelige Begivenheder i 1721, da Greve Christian Ditlev Rantzau blev myrdet under en Snejpejagt i Egnen mellem Barmstedt og Elmshorn, og hans Broder Greve Wilhelm Adolph Rantzau blev dømt som Ophavsmand til Mordet — Begivenheder, der

¹ Grevinde Emma Rantzau til Lehnsbaron Berner Schilden Holsten, 30. November 1936.

førte til Inddragelsen af Grevskabet Rantzau¹). Ved at hentyde hertil, synes Fortællingen at vise, at man enten paa Breitenburg, eller hvor Sagnet nu er opstaaet, har anset Brodermordet for sandsynligt, og har kombineret det med den Kendsgerning, at Sværdet ikke længere fandtes paa Breitenburg, selvom der gøres den undskyldende Tilføjelse, at Broderen ikke havde kendt sit Offer.

Forbindelsen mellem Sildene paa Sværdgrebet og Josias Rantzau's Krigslykke foreligger utvivlsomt allerede i Jomfru Dorothea Julie Andersens Version, selvom der — trods hendes Udtalelse om, at hun „Gud være lovet endnu havde saa god en Hukommelse“ — maa foreligge en Forveksling af Tenen og Sildene. Fortællingen om, at Josias Rantzau kastede Sværdet i Rhinen eller Seinen, synes derimod af ret sen Oprindelse.

Frederik Barfod omtaler, at der findes et Sagn herom, hvis Rigtighed han dog betvivler, „såfræmt det virkelig er den samme Kårde, af hvilken den nærværende Statsminister Rantzau Brejtenborg er i Besiddelse“², og Müllenhoff gengiver efter „Schilderungen eines Vielgereisten“ følgende:

Josias Rantzau fik Lykke-Silden fra Huset Rantzau, den som var blevet lavet af Guldet fra de Underjordiske. Fuld af Iver efter Krigen lod han den omdanne til et Kaardegreb. Han gik derpaa i fransk Tjeneste, gjorde utallige Slag med og blev Generalfeltmarskalk. Han var en af de værste Slagsbrødre, og skønt han allerede have naaet en høj Alder og den største Værdighed, gik han forklædt rundt mellem Landsknægtene og yppede Klammeri med dem. Med en god Ven duellerede han engang, fordi denne havde skrevet hans Navn forkert. Men saa længe han bar det forheksede Sværd, blev han ikke i noget Slag saaret ved et Skud eller et Hug. Man havde allerede længe mistet Tilliden til ham og indsaa vel, at det ikke gik rigtigt til. Da derfor en holstensk Adelsmand, Caspar von Buchwald, engang i Strasbourg ved et Bæger Vin plaprede ud med Historien om Bjergmanden, rejste der sig mange Stemmer, som frakendte Josias Mod og Tapperhed og tilskrev Silden alle hans Gerninger. Da blev Josias forbitret, kastede i alles Nærværelse Kaarden i Rhinen og udfordrede Caspar Buchwald til Tvekamp. Ogsaa efter den Tid gik han sjældent glip af Sejren, men maatte købe

¹ Om disse Begivenheder, se f. Eks. Hille: Der Erwerb der Grafschaft Rantzau durch König Friedrich IV von Dänemark i Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte, XXXII, 1902. ² Brage og Idun, IV, 1841, S. 260.

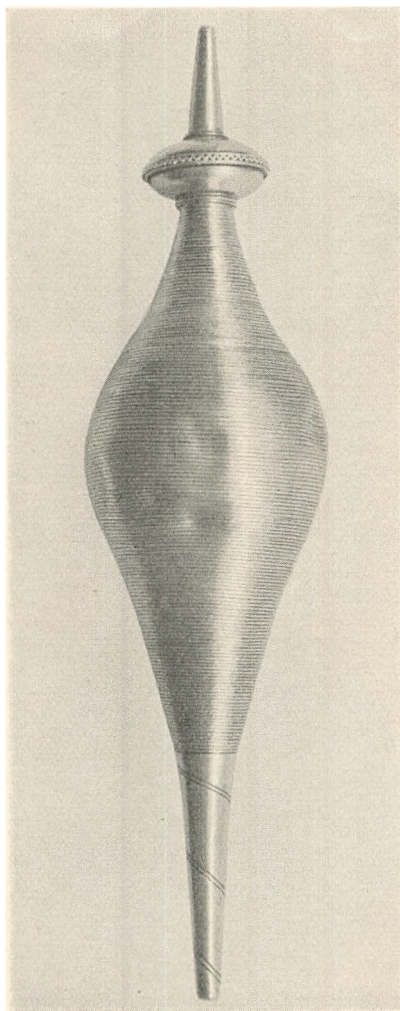

Hr. Johan Rantzau til Breitenburg.

Fru Anna Walstorp.

Fig. 1. Portrætrelieffer paa Medaille, der danner Laaget paa et Solvkrus paa Krengerup.

**Fig. 2. Ten, hvorpaa der staaer: H. Io. Rantzow Ritter.
Opbevaeres paa Breitenburg.**

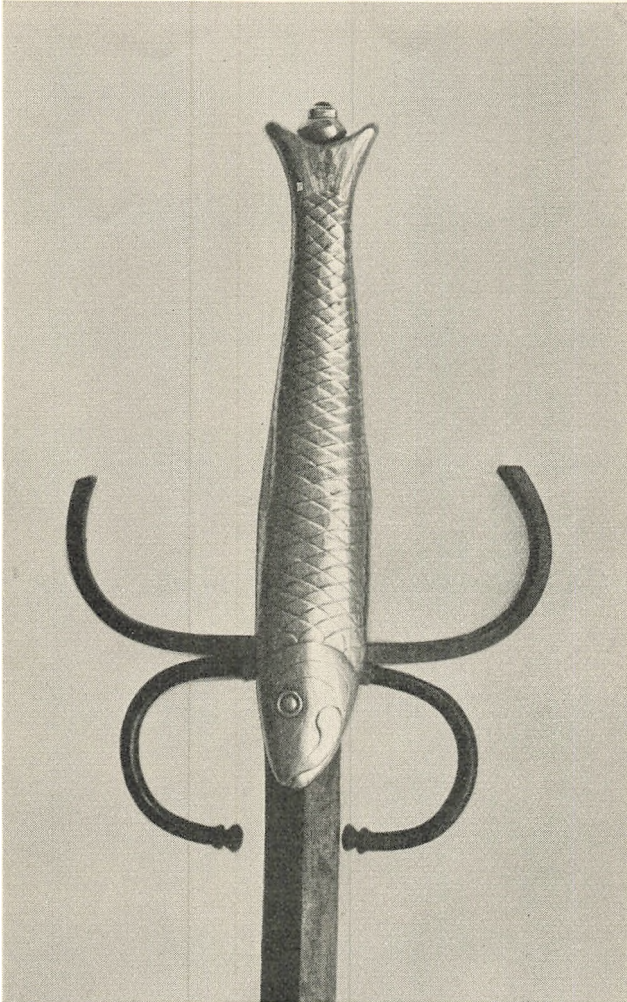

Fig. 3. Sværdfæste, dannet af 2 Halvdele af en Sild. Paa de 2 Sider af Halen er anbragt henholdsvis Rantzau og Walstorp Vaabnerne. Langs Sildens Bug staar der paa begge Halvdele:
Anna Walstorp H. Joh. Ranzow Frowe 1571.
Opbevares paa Breitenburg.

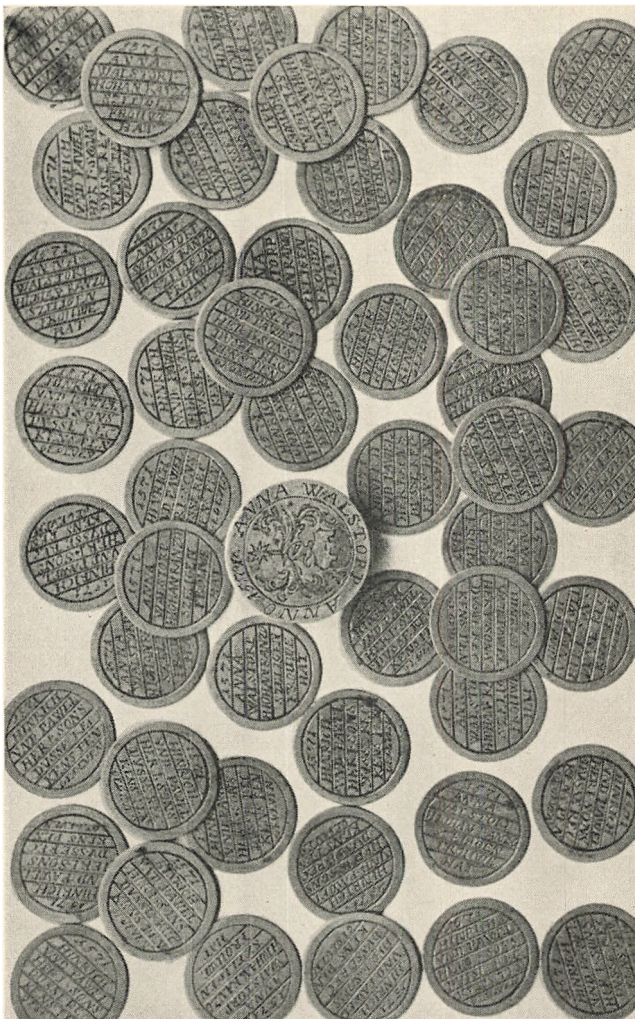

Fig. 4. 50 Regnepenge.

I Midten Laaget til den Daase, hvori Regnepengene gemmes.
Opbevares paa Breitenburg.

Fig. 5. Laaget til Regnepengenes Daase med Anna Walstorps Vaaben.

Fig. 6. Regnepengenes Avers og Revers.

Fig. 7. Guldthepotte.
Opbevaredes tidligere paa Rosenvold, nu paa Krengerup.

Fig. 8. Hr. Johan Rantzaus Solvkrus med Johan Rantzaus og hans Hustru, Anna Walstorps Portrætmedaillon'er i Laaget. Opbevares paa Krengerup.

Malet af Alaux 1834.

Fig. 9. Marskal af Frankrig Josias Rantzau (1609—1650).
Kopi paa Krengerup.

den dyrt, saaledes at han tilsidst havde mistet det ene af alle de Lemmer, som Mennesket har dobbelt, og overhovedet bar 60 svære Saar paa sit Legeme¹.

Efter Meddelelse fra Grevinde Emma Rantzau findes der to Variationer af denne Fortælling: 1. Josias havde engang tabt et Slag og kastede fuld af Vrede herover Sværdet i Seinen. 2. Man havde sagt til Josias, at det var ingen Kunst at være sejrrig i alle Slag, da han jo førte et Tryllesværd. Saaledes skyldtes Sejrene kun Sværdets Tryllekraft og ikke hans Krigskunst og Tapperhed. — Fuld af Vrede over denne Tale, skal Josias have kastet Sværdet i Seinen².

Ogsaa dette Sagn er bearbejdet digterisk; i Folkekalender for Danmark 1857 findes et længere Digt „Josias Rantzau, en historisk Romanze af Ernst Høyer“, hvori Historien er nærmere udformet. Scenen med Drilleriet og Josias Rantzaus paafølgende Skillen sig ved Sværdet, er henlagt til et Værtshus ved Rhinen. Ernst Høyer knytter iøvrigt Sagnet om Gaverne til Fru Anne, og fortæller i Digtets Introduktion, at hun netop sad i Midnatstunden og skrev til sin fraværende Ægtefælle, at hun havde følt det røre sig under sit Hjerte, da en Nisse kom til hende og bad om hendes Hjælp for hans Kone, der laa i Barnsnød³.

Saavidt det kan oplyses, har Tenen og Mønterne alle Dage været paa Breitenburg. Ganske vist meddeler Müllenhoff, som anført, at en Grev Rantzau i Eutin skal have haft alle tre Ting, men dette maa være urigtigt.

I Provst Christian Ditlev Rhodes: Cimbrische Hollsteinische Antiquitäten Remarques, som efter hans Død blev udgivet 1720 af hans Søn Pastor Andreas Albert Rhode, siges Mønterne — hvis Antal opgives til 22 eller 24 — endnu at opbevares „bey dem Hoch-Gräfl. Rantzauischen Hause“, og det samme fremgaar af et Par Haandskrifter fra omkring samme Tid, som findes paa Kgl. Bibliotek (Ny Kgl. Saml. Fol. 1364 og 1366).

Det er udenfor al Tvivl, at Mønterne — i et Antal af 50 — har været paa Breitenburg uafbrudt fra før 1750; thi i det Testamente, hvorved Grevinde Friederica Eleonore Castell 16. Juli 1750 gjorde Breitenburg til et Fideikommis, bestemte hun udtrykkelig, at de „halvtreds

¹ Karl Müllenhoff: anf. Arb. 1. Udg. S. 330, Nr. 444; 2. Udg. S. 348, Nr. 513. Fortællingen er herfra optaget i Gustav Friedrich Meyer: Nordische Bauern und Herren (Aus Deutschem Schrifttum und deutscher Kultur, Bd. 462), Langensalza 1935, S. 25. ² Grevinde Emma Rantzau til Lehnsbaron Berner Schilden Holsten 13. Februar 1937. ³ Folkekalender for Danmark, 1857, S. 114—23.

Stykker gyldne Penninge eller Mønter, der, som det er bekendt, i mange Aar har været hos mine Forfædre af det Rantzau'ske Hus, skal forvares af Besidderen eller Besidderinden af Breitenburg, og stedse skal følge med Herskabet Breitenburg fra en Besidder til en anden¹."

Om Sværdet med Guldsildene gælder det imidlertid, at det en Tid har været borte fra Breitenburg; dets Gang gennem Tiderne er dog uklar. Noget afgørende Bevis for, at Sværdet har tilhørt Josias Rantzau findes vel ikke, men dels er der intet, som taler derimod, dels er Sandsynligheden for Paastandens Rigtighed saa stor, at der næppe er Grund til at betvivle den.² Som forhen anført, er det utvivlsomt, at Jomfru Dorothea Julie Andersen i hvert Fald før 1696, maaske før 1689 — altsaa ikke 50 Aar efter Marskallens Død — af Grevinde Rantzau paa Drage har hørt om Josias Rantzau og hans Forbindelse med en af de Underjordiskes Gaver, og ligeledes, at hun har set Marskallens Enke; og Noodt's Forarbejder til Rantzau-Ættens Historie, som findes paa Det Kgl. Bibliotek, viser ogsaa, at Traditionen om, at Josias Rantzau havde Sværdet med Sildene, var levende omkring 1700.

„I alle Fortællinger om Sværdet hedder det her“ — skriver Grevinde Emma Rantzau — „at Josias har ført det — aldrig, hvor det saa har været.“

Om Sværdets Tilbagekomst til Breitenburg har Grevinden berettet følgende, som ogsaa er meddelt direkte af hendes Mand Greve Hans Caspar Rantzau. „Sværdet har hans [Grev H. C. Rantzau's] Bedstefader Kuno Rantzau paa Rohlstorf erhvervet ved Køb fra en Vaabensamling, som tilhørte en Markgreve af Baden og blev solgt ved dennes Død i 30'erne i forrige Aarhundrede, han har ladet Futteralet lave og indlemmet det i Breitenburger-Fideikommiset. . . . . Fiskene har været paa dette Sværd, saaledes er det blevet købt,“ og Greven selv bemærker udtrykkeligt, at Sværdet i den paagældende Samling var katalogiseret som „Schwert von Josias Rantzau“. Hvem den paagældende Markgreve er, vides ikke med Sikkerhed; der er ikke død nogen Markgreve af Baden i 1830'erne, men formentlig er der Tale om Markgreve Friedrich af Baden (1756—1817), hvis Enke døde 1829.

¹ Grevinde Castell's Testamente (§ 20). Original paa Breitenburg. ² Paa Forespørgsel har Kaptajn Otto Smith, Tøjhusmuseet, elskværdigt meddelt, at Kaarden efter Klingens Form og Længde at dømme godt kan være fra Josias Rantzau's Tid. Tidsbestemmelsen gøres dog usikker ved, at Fæstet er af ukendt Form, og vanskeliggøres yderligere ved, at det kun har været muligt at forelægge Kaptajnen det andetsteds gengivne Billede.

At Sværdet er kommet tilbage til Breitenburg før 1830, synes imidlertid utvivlsomt. Frederik Barfod har, som det ses af det ovenanførte, da han i 1839 — saaledes som han selv udtrykker sig — „sad i Sophæen hos Deres Ekszellense på det venlige Frederiksberg og samtalede med Dem om Deres herlige Forfædre“¹, af Conrad Rantzau faaet at vide, at Sværdet var i hans Besiddelse, og det synes med Sikkerhed at fremgaa af Lobedanz' Ord: „Und die Gaben wahrht noch heute Herrn Johannes Rantzau's Haus“, at Sværdet ogsaa i 1830 fandtes paa Breitenburg — Lobedanz's Opregning af Gaverne svarer, som ovenfor paavist, nøje til de faktisk foreliggende Genstande.

I Modstrid hermed staar Carl von Rantzau's Udtalelser i hans 1866 udgivne Skrift: *Das Haus Rantzau*, hvori det hedder: „Josias fik Fisker, som endnu i vore Dage pryder Fæstet paa hans i Dunkerque opbevarede Sværd“², men denne Udtalelse kan ikke være rigtig. Har der i Dunkerque været et Sværd, som er angivet at have tilhørt Marskalk Josias Rantzau, kan det ikke have været det her omhandlede.

Fælles for alle de bevarede Versioner er det, at Slægtens Lykke og Velfærd er afhængig af Genstandenes Eksistens og Forbliven i Slægten, men medens samtlige Beretninger paa Noodts Manuskript nær er enige om, at Betingelsen blot er Genstandenes Bevarelse i Slægten, hævder den Noodt'ske Version, at Tingene skal forblive samlede, og i den trykte Udgave af Noodt hedder det:

„Efter Anna Walstorps dødelige Afgang har man imidlertid imod Bestemmelsen delt disse tre Panter, hvorfor Josias Rantzau Marskalk i Frankrig, som havde faaet Silden og deraf havde ladet sig en Kaarde forfærdige, — mistede saa mange Lemmer og døde uden Arvinger“³.

Denne Opfattelse af, at Slægtens Velfærd var afhængig af, at Tingene ikke blev adskilt, gaar igen saa sent som i 1866 i Carl von Rantzau's ovennævnte Bog, hvor han taler om „die verhängnisvolle Theilung“ af Genstandene. I denne Forbindelse kan det nævnes, at Grimm allerede i første Udgave — hvorfra Fortællingen er gentaget baade af Müllenhoff og Thiele — beretter, at „en Konge i Danmark engang har affordret Familien en af disse Guldpenge; men i det Øje-

¹ Frederik Barfod til Conrad Rantzau 9. Juli 1841. Breitenburgs Arkiv, Gruppe M, Nr. 25. ² anf. Arb. S. 157. ³ Joh. Friedr. Noodt: Versuch einer unpartheyischen historischen Nachricht . . . der Ranzowischen Familie, Slesvig 1733, S. 54.

blik, Kongen modtog den, sporede han, der overrakte den, heftige Smerter i Underlivet¹.”

Interessant er det at se Bedømmelsen af Sagnet gennem Tiderne; dets Troværdighed har kun sjældent været anfægtet. I et af de ovennævnte Haandskrifter hedder det: „Hvis Historien virkelig var hændet, saaledes som det foregives, at Grevinden havde faaet disse Penge forærende af de Underjordiske, og Heinrich Rantzau havde holdt dette for Sandhed, saa vilde han, med alle de Bøger han har skrevet, ogsaa have nævnt denne casus. Der er 50 St. Mønter, som ligger i en Sølvdaase, og som ligner Jettons, det er ikke Guld, men det fineste Prins Metal²“, og denne negativt underbyggede Kritik uddybes yderligere af Noodt, der skriver: „Jeg ved ikke, hvilke Tanker den ærede Læser har ved denne Fortælling. Men for at sige min uforgribelige Mening, saa forekommer det mig, at denne efter sin første Omstændighed, ikke fortjener mere Tiltro end Fortællingen om det Oldenborgske Horn, som en fra Oksebjerget kommende Jomfru skal have rakt Grev Otto“, og Grundene til denne Tvivl er de store Uoverensstemmelser hos Skribenterne, som han opregner, og som fører ham til Konklusionen: „Sic error errorem gignet, fabula fabulam parat“ — saaledes afføder Fejl Fejl, Fablen avler Fabel, og dels støtter han sig paa, at Henrik Rantzau ikke har omtalt Historien i noget af sine Skrifter³.

Ganske anderledes Tiltro vandt Historien hos Provst Rhode, som i sit ovennævnte Skrift fra 1720 anfører følgende: „Hvem vil dog vel nu tvivle paa, at der er Underjordiske til, da sligt grunder sig ikke paa en, men paa saa mange troværdige Personers, ja paa en hel Landsbys uimodsigelige Vidnesbyrd? Men selvom nogen nu dette uagtet, vil være saa blind og ikke se denne Sandhed, saa vil jeg henvise ham til Slottet Breitenburg; der vil han endnu se det Værelse og deri det Sted, hvor den berømte Helt Johan Rantzau's Gemalinde engang ved Nattetid blev vækket af en saadan lille underjordisk Kvinde og hentet til en Kvinde i Barnsnød; og som ved sin Tilbagekomst ikke alene blev ledsaget af hende, men ogsaa til evigt Minde fik en Foræring af hende⁴.“

At Familien Rantzau selv har fæstet Lid til Sagnet og Genstandenes overnaturlige Betydning, er kun selvfølgeligt, ligesom at denne Fortælling alene har været nok til — selvom Troen paa deres magiske

¹ Thiele: anf. Arb. S. 135. ² Ny Kgl. Samling Folio 1366, Indersiden af Bindet. ³ Noodt: anf. Arb. S. 54. ⁴ Christian Ditlev Rhode: Cimbrisch-Hollsteinische Antiquitäten-Remarques, Hamburg, 1720, S. 67.

Kraft tabte sig — at bevare Genstandene i Familien. Kuno Rantzau, som i 1840 skrev et Stridsskrift om Grevskabet Rantzau, nærede sikkert ingen større Tiltro til, at det var andet end Sagn, men han priste Anna Walstorp som en „for Familien Rantzau ved sit Eksempel som en mønsterværdig Husmoder langt ud i Tiden velsignelsesrigt virkende Dame, som — lige saa klog som sædelig — vidste at opretholde Huset Rantzau-Breitenburgs Anseelse og Blomstring ved Hjælp af de symbolske Tegn: en gylden Ten, 40 gyldne Penninge og 2 gyldne Fisk.“

Fuldt overbevist om Sagnets Troværdighed synes derimod Carl von Rantzau at have været. I hans „Das Haus Rantzau“ — en Bog der ikke just udmærker sig ved Klarhed eller rolig Dømmekraft — hedder det patetisk: „Mærkværdigt er, at Guldet i disse Relikvier er af en ejendommelig, fremmed Metalsubstans, mærkværdig er deres videre Skæbne, mærkværdigst at Spaadommen efter Bogstav er gaaet i Opfyldelse“.

I Breitenburgs store Spisesal, hvis Vægge er dækkede med Familiemalerier, og hvis Loft er prydet med en Frise af Vaaben for samtlige Besiddere af Breitenburg og deres Hustruer indtil Greve Otto Rantzau og Grevinde Adelheid Luise, f. von Buchwaldt, der lod Salen indrette saaledes, hænger paa den ene Endevæg et stort Billede af Josias Rantzau til Hest. Overraskende virker det paa Beskueren i dette Billede at genfinde Silden paa Sværdhæftet.

Billedet er — efter Greve Rantzau Breitenburgs Meddelelse¹ — en Kopi efter det i sin Tid i Versailles' Marskalsgalleri hængende Maleri, som er paabegyndt af Alaux og fuldført af Ruhierre.

Skønt Billedet saaledes er fra sen Tid, og saaledes uden Beviskraft, selvom Silden fandtes paa Originalen — hvad der dog vilde have vist, at Historien havde været kendt af Alaux — blev der af Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten iværksat en Undersøgelse for at faa konstateret, hvorledes det forholdt sig.

At Billedet ikke mere fandtes i Versailles, vidste man, ligesom at det skulde være i Strasbourg, og her lykkedes det Professor Fernand Ménégos, som med stor Elskværdighed paatog sig det vanskelige Hverv at finde Billedet, at konstatere, hvor det er. „Billedet, som er meget stort“, — skriver Professoren — „befinder sig i Spisesalen i

¹ Greve Hans Caspar Rantzau, Breitenburg, til Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten, 10. Februar 1937.

Præfekturiet. Det blev overladt dette af le Service des Beaux-Arts efter Vaabenstilstanden. Men man ved ikke, hvor det har været tidligere.

Det er signeret Alaux 1834 og forestiller Josias Rantzau, Marskalk af Frankrig under Ludvig XIII, som rider frem paa en fyrig hvid Hest ved Belejringen af en Fæstning (maaske Saint-Jean-de-Losne), som man ikke ser. Den glimrende Rytter bærer en Forbinding over det højre Øje, og det er til hans — formentlig talrige — Saar, at den følgende Inskription fra det 17. Aarhundrede, som man har anbragt forneden paa Lærredet hentyder:

Og Mars lod ham kun beholde Hjertet helt.

Alt i alt et meget patetisk Arbejde, hvis Inspiration er beslægtet med store Romantikere som Géricault og Delacroix¹.

Paa Forespørgsel om Silden paa Kaardehæftet, svarer Professor Ménégos: Kaarden bærer ikke Guld-Silden².

Musée de Versailles et des Trianons har paa Lehnsbaron Berner Schilden Holstens Forespørgsel bekræftet, at det er det tidligere i Versailles hængende Billede, som nu findes i Strasbourg, og oplyser, at det er malet paa Bestilling af Louis Philippe til Ophængning i la Salle des Maréchaux de France. „Alaux — skriver Museet — „har udført sit Maleri uden at have noget Originalportræt for sig; det er et Fantasi-Arbejde“.

Hvad det sidste Punkt angaar, er det dog tvivlsomt, om Museet har Ret. Der eksisterer et Kobberstik fra det 17. Aarhundrede, som viser saa umiskendelig Lighed i Opstillingen med Alaux's Billede, at man vistnok tør antage dette kendt af den franske Maler. Hvorfra Kobberet stammer, er det ikke lykkedes at konstatere, det er beskrevet som Nr. 9539 i Westergaards Portrætkatalog.

Silden mangler naturligvis ogsaa paa de Kopier efter Alaux' Billede, som findes her i Landet — paa Krengerup (Fig. 9) og paa Frederiksborg, og den eneste Forklaring paa, at den findes paa Breitenburg-Kopien, er da den, som Greve Hans Caspar Rantzau har tiltraadt med Ordene: „Det er altsaa meget rimeligt, at min Bedstefader har ladet det i sin Besiddelse værende Sværd male paa den i 40'erne i forrige Aarhundrede fremstillede Kopi (Hofmaler Dietz, München, efter Allaux).

¹ Professor F. Ménégos til Lehnsbaron Berner Schilden Holsten 5. Januar 1937.

² samme til samme 27. Januar 1937. ³ Musée de Versailles et des Trianons til samme 1. Marts 1937.